

УДК [005.52+005.5]:338.439

Лепетюха Н.В.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця***Артекова Т.О.***студентка
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця*

ОЦІНКА ВПЛИВУ ФАКТОРІВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

EVALUATION OF THE INFLUENCE OF ENVIRONMENT ON FUNCTIONING OF A FOOD INDUSTRY ENTERPRISE

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто роль зовнішнього середовища в діяльності підприємств. Обґрунтовано доцільність проведення аналізу впливу чинників зовнішнього середовища на підприємство. Проаналізовано методи оцінки впливу макросередовища на результати діяльності суб'єктів господарювання. Сформовано перелік можливих факторів впливу макросередовища на діяльність підприємства кондитерської галузі. Проведено оцінку впливу зовнішніх факторів на обсяг реалізації продукції підприємства кондитерської галузі за допомогою кореляційного та PEST-аналізу.

Ключові слова: підприємство, методи, зовнішнє середовище, фактори, вплив, кореляція, макросередовище, мікросередовище, PEST-аналіз.

АННОТАЦІЯ

В статье рассмотрена роль внешней среды в деятельности предприятий. Обоснована целесообразность проведения анализа влияния факторов внешней среды на предприятие. Проанализированы методы оценки влияния макросреды на результаты деятельности субъектов хозяйствования. Сформирован перечень возможных факторов влияния макросреды на деятельность предприятия кондитерской отрасли. Проведена оценка влияния внешних факторов на объем реализации продукции предприятия кондитерской отрасли с помощью корреляционного и PEST-анализа.

Ключевые слова: предприятие, методы, внешняя среда, факторы, влияние, корреляция, макросреда, микросреда, PEST-анализ.

ANNOTATION

In the article the role of the environment in the enterprise. The necessity of analyzing the impact of environmental factors on the company. The methods to assess the impact on macro performance of the entities. Formed a list of possible impacts on the macro environment of an enterprise confectionery industry. On this basis, assessed the impact of external factors on sales of enterprise confectionery industry using correlation and PEST-analysis.

Keywords: enterprise, methods, external environment, factors, effect, correlation, macroenvironment, microenvironment, PEST-analysis.

Постановка проблеми. Під час своєї господарської діяльності будь-яке підприємство перебуває під впливом та у постійній взаємодії з боку зовнішнього середовища. У сучасних умовах мінливий стан факторів макросередовища вчиняє пряму загрозу стійкості підприємства та його конкурентоспроможності в галузі, саме тому вчасний та об'єктивний моніторинг загроз із боку зовнішнього середовища на діяль-

ність підприємства та прийняття відповідних управлінських рішень забезпечує підприємству належну фінансово-економічну стійкість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблематики впливу зовнішнього середовища на діяльність підприємства присвячено багато наукових праць сучасних учених, а саме: О.В. Ареф'єва [1], Т.Ю. Білоусько [2], М.В. Тарасюка [3], О.О. Тараненко [4], В.М. Нижника [5], І.С. Комаренко [6] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість праць, питання важливості дослідження та моніторингу впливу зовнішнього середовища на діяльність підприємств, а також вибір методів щодо оцінки ступеню їх впливу на сьогоднішній день залишається актуальним та потребує подальших досліджень. Існує доцільність визначення взаємозв'язку факторів впливу зовнішнього середовища безпосередньо на результати діяльності підприємств.

Мета статті полягає у визначенні ступеня та характеру впливу факторів зовнішнього середовища на діяльність підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під поняттям зовнішнього середовища підприємства розуміють «складну багаторівневу структуру елементів, яка знаходиться за межами підприємства та різним чином впливає на його діяльність» [2, с. 56].

До факторів зовнішнього середовища підприємства належать фактори мікросередовища (постачальники, конкуренти, споживачі, контактні аудиторії) та макросередовища (політичні, економічні, соціальні, демографічні, екологічні, галузеві).

Вітчизняні підприємства приділяють недостатньо уваги дослідженню чинників зовнішнього впливу, тоді як для визначення оптимальної стратегії розвитку підприємства необхідно враховувати комплексний аналіз усіх факторів із боку зовнішнього середовища для формування шляхів щодо усунення погроз або використання факторів позитивного впливу на

діяльність підприємства з боку зовнішнього середовища.

Першочергово для початку аналізу факторів зовнішнього середовища на діяльність підприємства необхідно визначити показники впливу та здійснити оцінку їхнього впливу на діяльність підприємства.

У науковій літературі [2, с. 57; 5, с. 338] для оцінки впливу факторів зовнішнього середовища виділяють методики у таких категоріях (табл. 1).

Як видно з табл. 1, для аналізу факторів впливу зовнішнього середовища підприємства застосовуються різноманітні методи. Вибір методу ґрунтується на категорії групи факторів впливу, вихідної інформації, яке має підприємство, а також на результатах, що очікуються отримати в ході дослідження.

Використовуючи вищенаведені методи, було проаналізовано вплив факторів зовнішнього середовища на діяльність кондитерського підприємства, а саме на обсяг реалізації продукції.

Для аналізу факторів впливу на обсяг реалізації продукції підприємства, що спеціалізується на виробництві кондитерської продукції, було сформовано групи факторів зовнішнього середовища для Харківської області за 2007–2016 рр., такі як демографічні, соціальні, економічні та галузеві [7].

Для оцінки впливу факторів зовнішнього середовища пропонується використовувати метод кореляційного аналізу, який дає змогу встановити найбільш суттєві з них.

Детальний зміст методу подано в [9, с. 68]. Формулу розрахунку показника кореляції наведено в [8, с. 99].

$$r = \frac{\sum yx_i - \frac{\sum y \times \sum x_i}{n}}{\sqrt{\left(\sum y^2 - \frac{(\sum y)^2}{n}\right) \left(\sum x_i^2 - \frac{(\sum x_i)^2}{n}\right)}}$$

де: x_i – незалежна змінна;

y – залежна змінна;

n – загальна кількість змінних.

Значення коефіцієнту кореляції знаходиться в межах $r \in [-1;1]$.

Інтерпретація отриманого значення r здійснюється за такою шкалою [8]:

$r = 0$ – зв'язок відсутній;

$r < 0,3$ – слабкий зв'язок;

$0,3 < r < 0,7$ – зв'язок середньої тісноти;

$r > 0,7$ – тісний зв'язок.

Показник кореляції, що має від'ємне значення, характеризується зворотно пропорційним зв'язком.

Результати отриманої оцінки впливу факторів зовнішнього середовища для обраного підприємства наведено в табл. 2.

За результатами встановлено, які з обраних факторів мають негативну дію на величину обсягу реалізованої продукції, які мають позитивну дію та сприяють збільшенню цього показника та які взагалі не мають ніякого впливу на обсяг реалізованої продукції.

За отриманими даними показника кореляції (табл. 2) було сформовано перелік факторів макросередовища, що мають найбільш істотний вплив на обсяг реалізації продукції підприємства (табл. 3).

Із табл. 3 видно, що сильний прямо пропорційний характер впливу мають такі фактори, як роздрібний товарооборот, середньомісячна заробітна плата працівників та витрати населення. Збільшення цих показників сприяє збільшенню обсягів реалізації продукції підприємства. Роздрібний товарообіг продукції свідчить про збільшення реалізації товарів населенню, що свідчить про наявність попиту у споживачів. Показники середньомісячної заробітної плати та витрат населення

Таблиця 1

Методи оцінки зовнішнього середовища підприємства

Група факторів	Методи оцінки
Макросередовище	PEST-аналіз; SWOT-аналіз; метод «5x5» А.Х. Мескома; матриця «Ймовірність посилення фактора – вплив фактора на організацію» Дж.Х. Вілсона; аналіз впливів та перехресних впливів; матриця фірми «Єврокіп»; прогностичні; експертні, статистичні, економіко-математичні
Мікросередовище	SWOT-аналіз; прогностичні, експертні, статистичні, економіко-математичні; сценарний аналіз; матриця «Ймовірність посилення фактора – вплив фактора на організацію» Дж.Х. Вілсона; матриця можливостей та матриця загроз; аналіз впливів та перехресних впливів; матриця фірми «Єврокіп»; експертні методи; метод «поля сил»
Конкуренти	побудова карти стратегічних груп; концепція рушійних сил; модель п'яти сил за Портером; побудова конкурентного профілю

Таблиця 2

**Ступінь впливу факторів макросередовища на обсяг реалізації продукції
ПАТ «Харківська бісквітна фабрика»**

Показники	Ступінь впливу
Обсяг реалізованої продукції, тис. грн.	1
Кількість померлого населення, осіб	-0,55
Кількість народжених, осіб	-0,03
Природний приріст (скорочення) населення, осіб	0,43
Сальдо міждержавної міграції, осіб	0,41
Кількість зайнятого населення, тис. осіб	-0,87
Кількість зареєстрованих безробітних, тис. осіб	-0,74
Кількість працевлаштованих безробітних, тис. осіб	-0,72
Середньомісячна заробітна плата працівників, грн.	0,93
Частка населення із доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму, %	-0,67
Доходи населення, млн. грн.	0,88
Витрати населення, млн. грн.	0,92
Придбання споживчих продовольчих товарів, %	-0,59
Споживання борошняних кондитерських виробів у місяць, кг/особа	-0,35
Індекс споживчих цін, %	0,32
Індекс споживчих цін на продукти харчування, %	0,01
Роздрібний товарооборот, млн. грн.	0,93
Капітальні інвестиції у промисловість, %	-0,31
Кількість промислових підприємств, що впроваджували інноваційну продукцію, од.	0,27
Індекс виробництва харчових продуктів, %	-0,50
Виробництво хлібобулочних виробів нетривалого зберігання, тис. т	-0,70
Виробництво шоколаду та інших продуктів із вмістом какао в брикетах, пластинах чи плитках, т	0,65
Виробництво виробів кондитерських з цукру без вмісту какао, т	-0,86
Структура експорту кондитерських виробів із цукру, тис. дол. США	0,43
Структура імпорту кондитерських виробів із цукру, тис. дол. США	0,44

Таблиця 3

Найбільш істотні фактори зовнішнього середовища ПАТ «Харківська бісквітна фабрика»

Показник	Значення коефіцієнту кореляції	Характер впливу
Роздрібний товарооборот, млн. грн.	0,93	Сильний прямо пропорційний
Середньомісячна заробітна плата працівників, грн.	0,93	Сильний прямо пропорційний
Витрати населення, млн. грн.	0,92	Сильний прямо пропорційний
Доходи населення, млн. грн.	0,88	Середній прямо пропорційний
Виробництво шоколаду та інших продуктів із вмістом какао в брикетах, пластинах чи плитках, т	0,65	Середній прямо пропорційний
Частка населення із доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму, %	-0,67	Середній зворотньопрпорційний
Виробництво хлібобулочних виробів нетривалого зберігання, тис. т	-0,70	Середній зворотньопрпорційний
Кількість працевлаштованих безробітних, тис. осіб	-0,72	Середній зворотньопрпорційний
Кількість зареєстрованих безробітних, тис. осіб	-0,74	Середній зворотньопрпорційний
Виробництво виробів кондитерських із цукру без вмісту какао, т	-0,86	Сильний зворотньопрпорційний
Кількість зайнятого населення, тис. осіб	-0,87	Сильний зворотньопрпорційний

характеризують купівельну спроможність населення регіону. Середній прямо пропорційний характер впливу з обсягом реалізації продукції мають загальні обсяги доходів населення та показник обсягу виробництва шоколаду та виробів із вмістом какао. Доходи населення у разі збільшення позитивно впливають на обсяг реалізації кондитерської про-

дукції, оскільки характеризують поліпшення фінансового стану потенційних споживачів продукції підприємства. Збільшення загального показника обсягу виробництва шоколаду та виробів із вмістом какао у галузі означає збільшення попиту на продукцію даної категорії, що спонукає виробників збільшувати обсяги виробництва.

Фактори з від'ємним значенням показника кореляції характеризуються негативним впливом на обсяг реалізації продукції підприємства. Сильний зворотньопропорційний характер впливу мають такі фактори, як кількість зайнятого населення, а також галузевий фактор обсягу виробництва кондитерських виробів із цукру без вмісту какао. За збільшення обсягу виробництва кондитерських виробів із цукру без вмісту какао показник обсягу реалізації продукції підприємства знижується, оскільки зростає на ринку кількість аналогічної продукції конкурентів. Збільшення зайнятого населення негативно впливає на показник обсягу реалізації кондитерської продукції через брак часу на здійснення покупок споживачів продукції. Середній зворотньопропорційний характер впливу мають фактори кількості зареєстрованих безробітних та працевлаштованих, обсяги виробництва хлібобулочних виробів, а також показник частки населення з доходами на місяць нижче прожиткового рівня. Кількість безробітного населення за збільшення призводить до погіршення купівельної спроможності громадян, а показник обсягу виробництва хлібобулочних виробів відображає наявність конкурентів на ринку, які за збільшення негативно впливають на обсяг реалізації продукції обра-

ного підприємства. Своєю чергою, збільшення частки населення з доходами нижче прожиткового мінімуму веде до зниження кількості покупок споживачами даної категорії виробів.

Наступним кроком в аналізі впливу факторів зовнішнього середовища на діяльність підприємства була побудова матриці PEST-аналізу (табл. 4).

Ураховуючи специфіку діяльності обраного підприємства, було сформовано перелік факторів впливу зовнішнього середовища з боку політичних, економічних, соціальних та технічних груп. Далі кожному фактору присвоюється питома вага, яка відображає ймовірність здійснення цього фактора для підприємства, найвірогіднішої події має бути присвоєна максимальна питома вага в загальній сумі. Сума важелів показників можливостей та загроз повинна дорівнювати одиниці. На основі сформованих даних за допомогою експертів, якими виступали керівники підрозділів підприємства, було проведено оцінку факторів впливу зовнішнього середовища на діяльність підприємства. Той фактор, що має найбільший вплив на результати діяльності підприємства кондитерської галузі, має максимальну оцінку – 5 балів, а той, що має незначний вплив на підприємство, – мінімальний показник – 1 бал. За

Таблиця 4

PEST-аналіз ПАТ «Харківська бісквітна фабрика»

Можливості	Питома вага	Оцінка	Зважена оцінка	Погрози	Питома вага	Оцінка	Зважена оцінка
Політичні (P)							
				1. Погіршення експортно-імпорتنних умов	0,14	5	0,7
				2. Несподівані зміни в законодавстві в цілому та в галузі функціонування підприємства	0,05	4	0,2
Економічні (E)							
1. Інвестиційна привабливість галузі	0,2	4	0,8	1. Зниження купівельної спроможності споживачів	0,17	5	0,85
				2. Негативна економічна активність населення	0,14	4	0,56
				3. Підвищення цін на сировину, послуги сторонніх організацій	0,1	4	0,4
				4. Негативна динаміка курсу валют	0,05	4	0,2
Соціальні (S)							
1. Вплив реклами на купівлю товарів споживачами	0,2	4	0,8	1. Зміна переваг споживачів щодо товарів	0,05	3	0,15
				2. Сезонність продукції	0,05	3	0,15
				3. Демографічна нестабільна ситуація	0,14	5	0,7
Технічні (T)							
1. Впровадження нових технологій у виробництві, модернізація устаткування	0,6	5	3	1. Знос та старіння устаткування	0,11	5	0,55
Разом	1		4,6	Разом	1		4,46

результатами експертної оцінки було проведено зважену оцінку кожного фактору шляхом множення питомої ваги кожного фактору та його експертної оцінки.

За результатами побудови PEST-аналізу підприємства можна зробити висновок про те, що з боку зовнішнього середовища найбільший позитивний вплив має можливість упровадження нових технологій у виробництво, оскільки досліджувана галузь кондитерської промисловості має високий ступінь технологічної оснащеності та високий рівень технології виробництва продукції. Також серед економічних факторів на підприємство впливає рівень капітальних інвестицій у галузь, що має тенденцію до збільшення, а отже, сприяє розвитку галузі промисловості. Можливістю для обраного підприємства є вплив рекламної кампанії, яка може вплинути на рівень споживання продукції.

Серед загроз зовнішнього середовища найбільший вплив має погіршення експортно-імпорتنних умов, що спричинює зниження обсягів реалізації продукції за кордон. Серед економічних чинників головною загрозою є зниження купівельної спроможності споживачів, оскільки спостерігається перевищення витрат над доходами населення, що може призвести до зменшення попиту. Крім цього, негативна економічна активність населення сприяє зниженню платоспроможності споживачів. Серед соціальних факторів найбільш вагомим є нестабільна демографічна ситуація в державі, яка характеризується значним зменшенням кількості населення. Із боку технологічних чинників негативного впливу є знос та старіння устаткування.

Висновки. Зовнішнє середовище підприємства включає в себе багато факторів макросередовища підприємства, що мають вплив на економічну стійкість підприємства. Дослідити динаміку та характер впливу на підприємство того чи іншого фактора зовнішнього середовища можна за допомогою різноманітних методів, урахувавши особливості діяльності підприємства. Метод кореляційного аналізу дає змогу отримати інформацію про характер та тісноту зв'язку між обраними об'єктами,

ступінь впливу кожного фактора на досліджуване явище. Крім того, даний метод характеризується високою точністю отриманих результатів. Перевагою застосування PEST-аналізу є можливість виокремити можливості та загрози впливу факторів зовнішнього середовища на підприємство, а також оцінити ступінь вірогідності їх настання та значущості для конкретного підприємства, що на основі отриманих результатів дає змогу сформулювати відповідні управлінські рішення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ареф'єва О.В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи її забезпечення / О.В. Ареф'єва, Д.М. Городинська // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 8(86). – С. 83–91.
2. Білоусько Т.Ю. Зовнішній моніторинг організації в конкурентному середовищі / Т.Ю. Білоусько // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». – 2013. – № 7. – С. 55–64.
3. Тарасюк М.В. Моніторинг зовнішнього середовища в контролінгу торговельної мережі / М.В. Тарасюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 20. – С. 27–31.
4. Тараненко О.О. Вплив зовнішнього середовища господарювання на економічну стійкість підприємства / О.О. Тараненко // Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту. – 2010. – № 2. – Т. 1. – С. 118–121.
5. Нижник В.М. Методи оцінки впливу факторів зовнішнього середовища на бізнес-процеси промислових підприємств / В.М. Нижник, О.М. Полінкевич // Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент». – 2012. – Вип. 9(2). – С. 334–345.
6. Комаренко І.С. Методичні підходи оцінки впливу зовнішнього середовища на фірмову конкурентоздатність підприємств харчової промисловості / І.С. Комаренко // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія «Економіка». – 2012. – Т. 189. – Вип. 117. – С. 97–103.
7. Статистична інформація / Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Козьменко О.В. Економіко-математичні методи та моделі (економетрика) : [навч. посіб.] / О.В. Козьменко, О.В. Кузьменко. – Суми : Університетська книга, 2014. – 406 с.
9. Руська Р.В. Економетрика : [навч. посіб.] / Р.В. Руська. – Тернопіль : Тайп, 2012. – 224 с.